

Викривачі. Права та гарантії захисту викривачів

1. Правовий статус викривача.
2. Права та гарантії захисту викривачів.
3. Право викривача на конфіденційність та анонімність.
4. Право викривача на безоплатну вторинну допомогу.

1. Викривачі. Правовий статус

Викривач – фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону (далі – корупційне правопорушення), вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання (абзац двадцятий частини першої статті 1 Закону).

Істотні ознаки терміна:

викривач – це саме фізична особа (громадянин України, іноземець, особа без громадянства); наявність у викривача внутрішнього переконання, що інформація є достовірною, – упевненість особи, що інформація, яку вона повідомляє, може свідчити про факти вчинення корупційного правопорушення, яка впливає із її життєвого досвіду, віку, професійного досвіду та інших обставин; інформація – будь-які відомості та/або дані, які відомі особі, про можливі факти корупційних правопорушень;

достовірність інформації – її властивість встановлювати реальну наявність фактичних даних про можливі факти корупційних правопорушень;

повідомлення про можливі факти корупційних правопорушень – здійснення інформування про фактичні дані, що підтверджують можливе вчинення корупційного правопорушення, які можуть бути перевірені.

Фактичні дані у повідомленні викривача мають складатися з інформації про конкретні факти порушення встановлених Законом вимог, заборон та обмежень, яке вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 Закону.

Фактичні дані – це відомості про: обставини правопорушення, місце і час його вчинення, особу, яка вчинила правопорушення, тощо;

інформація стала відома викривачу у зв'язку з його: трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням служби чи навчання, участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання.

Достатнім для визнання особи викривачем є отримання ним інформації про корупційне правопорушення під час здійснення одного із вищевказаних видів діяльності.

Під видами діяльності, здійснюючи які викривач може отримати інформацію про корупційні правопорушення, потрібно розуміти такі.

Трудова діяльність – діяльність найманого працівника, фізичної особи, яка забезпечує себе роботою самостійно, зокрема надає послуги чи виконує роботи на підставі цивільно-правових договорів.

Професійна діяльність – участь фізичної особи у літературній, артистичній, художній, освітній або викладацькій діяльності, діяльність лікарів, приватних нотаріусів, приватних виконавців, адвокатів, арбітражних керуючих (розпорядників майна, керуючих санацією, ліквідаторів), аудиторів, бухгалтерів, оцінщиків, інженерів чи архітекторів, особи, зайнятої релігійною (місіонерською) діяльністю, іншою подібною діяльністю за умови, що така особа не є працівником або фізичною особою – підприємцем та використовує найману працю не більш як чотирьох фізичних осіб (абзац другий підпункту 14.1.226 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України).

Господарська діяльність – діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність (стаття 3 Господарського кодексу України).

Громадська діяльність – діяльність інститутів громадянського суспільства, їх посадових осіб, членів, представників і волонтерів щодо участі у формуванні і реалізації державної (місцевої) політики, реалізації статутних цілей та напрямів діяльності відповідних інститутів, яка пов'язана з їх офіційними відносинами із органами державної влади, місцевого самоврядування, зокрема членство у громадських радах, поліцейських комісіях тощо.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження (пункт 12 частини першої статті 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»).

Проходження служби – діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування.

Навчання – цілеспрямована діяльність учасників педагогічного процесу в системі освіти і професійного зростання, спрямована на максимальне засвоєння та усвідомлення навчального матеріалу і подальшого застосування отриманих знань, умінь та навичок на практиці.

Також викривачем буде вважатися особа, якій стала відома інформація під час участі у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, зокрема стажування, участь в конкурсі на зайняття посади/прийняття/відбір на роботу/службу, обрання до членів громадської ради, вступ до навчального закладу тощо.

2. Права викривача

Відповідно до ч.1 статті 53-3 Закону права у викривача виникають з моменту повідомлення про корупцію та доходження повідомлення до адресата.

- бути повідомленим про його права та обов'язки;
- на отримання інформації про стан та результати розгляду;
 - подавати докази, давати пояснення, свідчення або відмовитися їх давати;
 - на безоплатну правову допомогу у зв'язку із захистом прав викривача;
- на відшкодування витрат у зв'язку із захистом прав викривачів, витрат на адвоката та судовий збір;
- на конфіденційність та анонімність;
- на забезпечення безпеки щодо себе та близьких осіб, майна та житла у разі загрози життю і здоров'ю або на відмову від таких заходів;
- на винагороду;
- на отримання психологічної допомоги;
- на звільнення від юридичної відповідальності у визначених випадках.

Викривач має такі гарантії:

- захист трудових прав викривача (заборона звільнення чи примушення до звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, інших негативних заходів впливу (переведення, атестація, зміна умов праці, відмова у призначенні на вищу посаду, зменшення заробітної плати тощо) або загрози таких заходів впливу у зв'язку з повідомленням про корупцію);
- виплата заробітку за час вимушеного прогулу та грошових компенсацій за порушення його трудових прав.

Викривач може звернутися за захистом своїх прав до:

- уповноваженої особи з питань запобігання та виявлення корупції в ТМО (для забезпечення захисту від застосування негативних заходів впливу з боку керівника);
- Національного агентства з питань запобігання корупції (для забезпечення правового та іншого захисту, перевірки дотримання законодавства з питань захисту викривачів, внесення приписів з вимогою про усунення порушень трудових та інших прав викривача і притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні їхніх прав, у зв'язку з такими повідомленнями);
- правоохоронних органів (для захисту життя, житла, здоров'я та майна);
- центрів безоплатної правової допомоги (для отримання безоплатної вторинної правової допомоги);
- суду (для захисту своїх прав і свобод).

3. Права викривача на конфіденційність та анонімність

Дотримання конфіденційності є важливою гарантією захисту викривачів, а право викривача на конфіденційність закріплено у п. 6 ч. 2 ст. 53³ Закону.

Відповідно до ч. 1 ст. 53⁵ Закону заборонено розкривати інформацію про особу викривача, його близьких осіб або інші дані, які можуть ідентифікувати особу викривача, його близьких осіб, третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених ним фактів, а також особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені ним факти, крім випадків, установлених законом.

Конфіденційність викривача – це забезпечення установою, до якої звернувся викривач з повідомленням про корупцію, нерозголошення третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки та/або розслідування, інформації про особу викривача, його близьких осіб або повідомлених викривачем фактів, які можуть ідентифікувати викривача чи його близьких осіб.

До конфіденційної інформації про викривача можуть бути віднесені відомості, які дають можливість його ідентифікувати, зокрема:

- 1) прізвище, ім'я, по батькові;
- 2) дата і місце народження;
- 3) місце роботи та посада;
- 4) місце проходження військової служби;
- 5) місце навчання/стажування;
- 6) відомості, які ідентифікують викривача як суб'єкта підприємницької діяльності;

- 7) сімейний стан;
- 8) адреса проживання, роботи;
- 9) номер телефону, поштової скриньки, інші персоніфіковані канали зв'язку;
- 10) зображення викривача;
- 11) інформація про *акаунти* викривача в *соціальних мережах*;
- 12) будь-які інші відомості, які дають змогу ідентифікувати особу викривача.

Розголошення відомостей про викривача не вважатиметься порушенням конфіденційності викривача, у таких випадках:

- 1) вжиття Національним агентством заходів щодо забезпечення правового та іншого захисту викривачів, а також проведення перевірки дотримання законодавства з цих питань (п. 13 ч. 1 ст. 11 Закону);
- 2) письмового повідомлення спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції протягом 24 годин посадовими і службовими особами державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадовими особами органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів, юридичних осіб, зазначених у ч. 2 ст. 62 Закону у разі одержання повідомлення про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення їх працівниками (ч. 6 ст. 53 Закону);
- 3) звернення уповноваженого підрозділу (уповноваженої особи) з питань запобігання та виявлення корупції до Національного агентства щодо порушених прав викривача, його близьких осіб (п. 3 ч. 2 ст. 53⁹ Закону);
- 4) надсилання особою, яка склала протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, інформації про особу викривача до Національного агентства у разі участі у справі про адміністративне правопорушення викривача одночасно з надісланням протоколу до суду (ч. 5 ст. 257 КУпАП);
- 5) повідомлення слідчим Національного агентства у письмовій формі протягом 24 годин з моменту внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань про початок досудового розслідування за участю викривача, підставу початку досудового розслідування та інші відомості (ч. 9 ст. 214 КПК);
- 6) надання інформації про викривача на виконання ухвали суду або слідчого судді, постанови дізнавача, слідчого, прокурора;
- 7) залучення до розгляду, перевірки та/або розслідування повідомлених викривачем фактів передбачених законодавством органів (наприклад, органів

досудового розслідування, органів, відповідальних за здійснення контролю за дотриманням законів у відповідних сферах, таких як Державна служба України з питань праці, Державна аудиторська служба України).

Слідчі, дізнавачі та прокурори при ознайомленні учасників кримінального провадження з матеріалами досудового розслідування до його завершення (у порядку ст. 222 КПК) та при відкритті цих матеріалів (у порядку ст. 290 КПК) зобов'язані забезпечувати дотримання конфіденційності викривача та не допускати розкриття інформації про особу викривача або інших відомостей, які дають можливість його ідентифікувати, особам, дій або бездіяльності яких стосуються повідомлені викривачем факти.

Відповідно до ч. 2 ст. 53⁵ Закону дозволяється без згоди викривача ухвалення обґрунтованого рішення про розголошення інформації про викривача або інформації, яка може ідентифікувати особу викривача. У такому випадку викривач повинен бути повідомлений про це не пізніше ніж за 18 робочих днів до дня розкриття відповідної інформації шляхом вручення йому повідомлення про ухвалення відповідного рішення під розписку.

Закон не передбачає випадків, у яких може здійснюватися процедура розголошення інформації про викривача або інформації, яка може ідентифікувати його особу без згоди викривача.

Однією з важливих гарантій захисту викривачів, яка покликана сприяти збільшенню кількості повідомлень про корупцію, є гарантована Законом можливість повідомляти анонімно.

Так, в абз. 1 ч. 5 ст. 53 Закону та п. 7 ч. 2 ст. 53³ Закону передбачено, що повідомлення може бути здійснене викривачем без зазначення авторства (анонімно).

Відповідно до ч. 4 ст. 53 Закону установи зобов'язані створити захищені анонімні канали зв'язку (канали онлайн-зв'язку, анонімні гарячі лінії, електронні поштові скриньки та інше), через які викривач може здійснити повідомлення, гарантовано зберігаючи свою анонімність.

Зазначені канали повинні відповідати Вимогам до захисту анонімних каналів зв'язку, через які здійснюються повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», затвердженим наказом Національного агентства від 02.04.2020 № 127/20.

Крім того, при створенні захищених анонімних каналів зв'язку слід враховувати, що відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах регулюються Законом України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах».

Так, у ч. 2 ст. 8 Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» передбачено, що державні інформаційні ресурси або інформація з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом, повинні оброблятися в системі із застосуванням комплексної системи захисту інформації з підтверженою відповідністю.

Підтвердження відповідності комплексної системи захисту інформації здійснюється за результатами державної експертизи, яка проводиться з урахуванням галузевих вимог та норм інформаційної безпеки у порядку, встановленому законодавством.

Верховна Рада України прийняла законопроект № 3450 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів», яким передбачено створення Єдиного порталу повідомлень викривачів (далі – Портал). Цей Портал гарантуватиме дотримання умов конфіденційності та анонімності викривачів, а також забезпечить створення та функціонування внутрішніх каналів повідомлення для усіх установ. Доступ до Порталу має бути забезпечений усім установам, які згідно із Законом зобов'язані створити внутрішні канали повідомлення про корупцію.

4. Право викривача на безоплатну вторинну допомогу

Викривач має право на безоплатну вторинну правову допомогу у зв'язку із захистом його прав.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

- захист від обвинувачення;
- здійснення представництва інтересів у судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;
- складення документів процесуального характеру.

Звернення про надання одного з вказаних видів правових послуг подається викривачем до Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги за місцем фактичного його проживання.

Разом із зверненням про надання безоплатної вторинної правової допомоги викривач повинен подати документи, що підтверджують здійснення ним повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

Такими документами можуть бути, зокрема:

– Копія відповіді органу (закладу, установи, організації або юридичної особи) на повідомлення (заяву, скаргу тощо) викривача;

- Копія листа органу або юридичної особи про результати попередньої перевірки за повідомленням викривача про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції»;
- Копія повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції про початок досудового розслідування за участю викривача;
- Копія повідомлення Національному агентству з питань запобігання корупції про участь викривача у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією;
- Витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань, до якого внесено відомості про заявника (викривача) у справі про корупційний злочин;
- Інші документи, видані уповноваженими органами, які підтверджують, що особа є викривачем у зв'язку із повідомленням нею інформації про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги:

1. Кропивницький місцевий центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги:
25006, Україна, м. Кропивницький, вул. Архітектора Паученка, 64/53,
Телефон: Телефон: мобільний відділу правопросвітництва та надання БПД 095-876-62-33, Телефон: місцевий: (0522) 32-08-24, Телефон / факс: (0522) 32-08-29, Email: kropyvnytskyi1.kropyvnytskyi@legalaid.kr.ua та ознайомитися з роботою посиланням: <https://www.legalaid.gov.ua/tsentry/kropyvnytskyj-mistsevuj-tsent-r-z-nadannya-bezoplatnoyi-vtorynnoyi-pravovoyi-dopomogy/>
2. Бюро правової допомоги Кропивницького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги розташовані за адресами:
Долинське бюро: 28500, Україна, Кіровоградська обл., Кропивницький р-н, м. Долинська, вул. Соборності України, 24, E-mail: dolynske@legalaid.kr.ua, Тел.: (05234) 3-16-23
Компаніївське бюро: 28400, Україна, Кіровоградська обл., Кропивницький р-н, смт. Компаніївка, вул. Паркова, 12, E-mail: kompaniivske@legalaid.kr.ua, Тел.: (05240) 2-00-72
Новомиргородське бюро: 26000, Україна, Кіровоградська обл., Новоукраїнський р-н, м. Новомиргород вул. Соборності, 106, E-mail: novomyrhorodske@legalaid.kr.ua, Тел.: (05256) 4-12-02
Новгородківське бюро: 28200, Україна, Кіровоградська обл., Кропивницький р-н, смт. Новгородка, вул. Центральна, 1, E-mail: novhorodkivske@legalaid.kr.ua, Тел.: (05241) 2-03-44

Устинівське бюро: 28600, Україна, Кіровоградська обл., Кропивницький р-н,
сmt. Устинівка, вул. Ювілейна, 6, E-mail: ustynivske@legalaid.kr.ua,
Тел.: (05239) 4-17-65

За матеріалами НАЗК